

njezinim tradicijama i neospornom važnošću, kako bi ona postala zaista neka vrst »učiteljice života« budućim generacijama.

Ponajviše zaslugom Georgija Ostrogorskog stvorena je čitava škola bizantologa i medievalista. Oni su njegovi manje ili više uspješni nastavljači, iako je Ostrogorski u svjetskim razmjerima veoma poznat i, vjerojatno, među najvećim historičarima koji su djelovali na našem tlu, a i danas je, desetak godina nakon smrti, njegovo djelo jedan od kamena temeljaca suvremene bizantologije. Ako je Ostrogorski u bizantologiji u potpunosti afirmirao ekonomsku i socijalnu historiju, očito je odgajao svoje učenike da moraju ići dalje. Mislim da je Ivan Đurić, jedan iz mlađih generacija (1947) na dobrom putu (ako to već nije učinio) da spoji u najprikladnijem omjeru dvije tradicije: onu Ostrogorskoga i onu francuskih analista. Radeći na takav način u »Sumraku Vizantije«, stvorio je djelo vrijedno poštovanja.

Ivo Goldstein

**Ránki GYÖRGY, PROSTORI DJELATNOSTI, TOKOVI NUŽNOSTI
(MOZGASTEREK, KÉNYSZERPÁLYÁK)**

Zbornik, Budapest 1983, 541 str.

Studije profesora Ránki Györgya izlažu nam tri glavne teme mađarske historiografije:

- I. Teorija i metodologija (str. 9—205)
- II. Ekonomska i socijalna historija (str. 205—385)
- III. Politička povijest (str. 385—525)

Da li imaj u smisla i opravdanja historija i historiografija? Iako je odgovor Ránkija na ovo pitanje potvrđan, on ne pruža razrješenje, jer i dalje ostaje mnogo problema. Ránki zna da suvremeni historičar ne posjeduje »kamen mudrosti« u ruci. Svoja istraživačka pitanja, metodološki pristup, razne pojmove on mora stalno i uvijek iznova razmatrati. Autor zna i to da bez obilnih evropskih informacija nema moderne historiografije.

I. Prva glavna tema Ránkijevih studija ima četiri dijela:

1. Smisao historije (str. 9—22.)

2. Ekonomija i historija, raskršće ekonomske historije (str. 22—120.)

U ovom dijelu Ránki daje kratak pregled od početaka ekonomske historije, nastavlja s metodološkim pitanjima marksističke ekonomske historije pedesetih godina ovog stoljeća i završava s novim obilježjem građanske ekonomske historiografije. Najvećim dostignućem Ránki smatra približavanje historije i ekonomije i to kod najnovijih strujanja francuskih »analista« i njihove kvantitativne metode, američke škole i nekih pitanja marksističke ekonomske historije: zakonitosti, vremena i prostora. Polazno stajalište autora jest da »čista« ekonomska historija ne postoji. »Ekonomska historija istražuje

strukturu koja se osniva na uzajamnosti ekonomskih faktora u vremenu i prostoru« (98).

»Znači ekonomska historija se mora vratiti polaznoj točki da je čovjek temelj, nosilac, ostvaritelj i predmet proizvodnih odnosa« (99).

3. Bilješke o socijalnoj historiji (str. 120—173.) Ránki definira pojam socijalne historije: »socijalna historija istražuje makro-jedinice društva, klase i raznih društvenih slojeva i zanimanja, njihove pokrete, strukturu i promjene« (127). Autor nam predstavlja zapadnonjemačkog historičara Jürgena Kocku i njegov programatski časopis za socijalnu historiju: »Theorien in der Sozial-und Gessellschaftsgeschichte«. Kocka smatra da je glavni zadatak historijske analize društvena struktura. Na toj osnovi on razlikuje tri glavne struje u njemačkoj historiografiji:

a. Marksističko-lenjinistička metoda u DDR. Za njega je ovaj postupak ograničen, jer nije otvoren prema pitanjima nove metodologije i prema novim problemima uopće.

b. Škola Hansa Rosenberga (duhovnog oca njemačke socijalne historiografije) i njegovih učenika, koji se ograničavaju na historiju industrije.

c. U vezi s »terorijom modernizacije« Ránki citira Kocku: »disinkronizacija između ekonomske modernizacije i socijalno-političke zaostalosti je velika pokretačka snaga suvremenih povijesnih zbivanja« (131).

4. Kad je riječ o problemima komparativne historiografije (str. 173—205), autor je mišljenja da rezultati istraživanja ovise o tome koliko se historičar može integrirati u moderne društvene znanosti, koliko je sposoban da, uz kritičnost, prihvati sve metode koje plodno utječu na historiografiju.

II. Uz drugi tematički krug vezano je pet studija iz ekonomske-socijalne povijesti Mađarske i Engleske:

1. K pitanju engleske industrijske revolucije (205—254).

2. Uloga Budimpešte u ekonomskom razvitku zemlje (254—286). Ova je studija posebno zanimljiva za one koji se bave historijom gradova, procesom razvoja velikih gradova u svijetu. Ránki navodi i razlikuje tri glavne vrste gradova po tome koji je ekonomsko-socijalni faktor bitan u njihovom razvitku:

a. administrativno-posluživački grad, npr. Rim;

b. tzv. »enklava«-grad u Južnoj Americi;

c. gradovi nastali pod dominantnom ulogom industrijalizacije u drugoj polovini XIX stoljeća, npr. Budimpešta.

Autor posebno pažnju posvećuje Budimpešti i navodi tri faktora koji su bili najvažniji u povijesti razvoja Budimpešte (str. 260).

— bitna uloga obrtničkog sloja od samog početka;

— općeniti ekonomski razvitak 50—60-ih godina XIX st. u Ugarskoj dosegao je stupanj, koji je zahtijevao, iz ekonomskih razloga, barem jedan veliki grad;

— prometni centar, položajem najpovoljniji da ostvari suradnju između agrarne i industrijske proizvodnje i potrošnje. Autor nam gore navedene tvrdnje opravdava statističkim podacima o proizvodnji najvećih tvornica, teškoj i prerađivačkoj industriji te prometu na željeznici i rijekama.

3. Mađarska Opća kreditna banka i njezina uloga dvadesetih godina XX stoljeća (str. 286—318).

4. Pitanje ekonomske krize 1929—1932. (str. 318—341). Ránki daje sažeti pregled radova raznih ekonomskih historičara o pitanjima velike ekonomske krize ovoga stoljeća od Friedmanna preko Samelzona do Kondratjeva i analizira razne teorije ciklusa i promjena u ekonomskom razvitku. Ránki smatra da je osnovnim pitanjima poslije Drugog svjetskog rata najviše pridonio Maurice Dobb, koji je o tome skupio sva marksistička gledišta s aspekta ekonomije. Autor navodi i mađarske historičare koji su važni za rješenje ove problematike: Erdős Tibora — (Razvitak novoproizvodnog ciklusa u imperijalizmu, Bp. 1961) i Incze Miklósa (Utjecaj svjetske ekonomske krize 1929—32. na Mađarsku Bp. 1955.) Na kraju ove studije Ránki upozorava sve ekonomske historičare da se promatranje i istraživanje ne smije ograničiti samo na pokretačke snage ekonomije, nego i na faktore koji izazivaju sistematske smetnje razvitka. Ránki se poziva na velikog historičara ekonomije Polányi Károlya i njegovo djelo objavljeno u Londonu 1962. god. »The grand Transformation«: »Za nas ekonomija ne može biti drugo nego samo institucionalni oblik uzajamne suradnje čovjeka i prirode« (336).

5. Krediti ili tržište (341—385). Podnaslov ove studije sažeto iznosi i njezinu glavnu misao: Raskrsnice u suparništvu velikih sila za ekonomsku hegemoniju u jugoistočnoj Evropi.

Poslije raspada Austro-Ugarske monarhije i Njemačka, Engleska i Francuska pretendiraju i počinju planirati svoju strategiju utjecaja na ovo područje. Dominacija englesko-francuskog utjecaja, izgrađena dvadesetih godina XX st., dolazi u krizu od 1928—29, a 1932. se francuski pokušaj završava, te dolazi do toga da Njemačka i Italija ulaze u ofenzivu za svoje ekonomske interese.

III. Posljednja tema obuhvaća političku povijest Mađarske između dva svjetska rata. Ovdje Ránki pokušava naći odgovor na glavno pitanje: da li je Mađarska uoči drugog svjetskog rata i tokom rata zaista bila država fašističkog karaktera? Da li je Mađarska bila zaista saveznik Hitlera ili samo kolebljivi »saveznički« sluga? Ovaj tematski krug ima četiri studije;

1. Izbori u Budimpešti 1939. godine (str. 385—424). Na temelju izbornih podataka u svim kvartovima Budimpešte, autor odgovara na pitanje: koji su društveni slojevi glasali za Strelasto-križarsku stranku? Za nju su glasali najsiromašniji kvartovi, kako se to vidi iz navedenih podataka.

2. Pitanja historijske literature o drugom svjetskom ratu u Istočnoj i Srednjoj Evropi (str. 424—475). Sam Ránki nas obavještava o ogromnoj literaturi, ali, bez obzira na taj veliki broj, ostaje na kraju otvoreno pitanje: da li se iz ove obilne literature vide sva ona povijesna zbivanja za vrijeme drugog svjetskog rata, da li se mogu shvatiti sve težnje i nastojanja na koja nije dan odgovor, a koji treba tražiti u širem kontekstu.

Slijedeća se studija bavi velikim pitanjem mađarske historiografije:

3. Kolebljivi »saveznik« — sluga — ili zadnji sluga (str. 475—525). Prema izlaganju Ránkija Mađarska je do 15. ožujka 1944. kolebljivi sluga, a nakon okupacije Mađarske postaje posljednji »saveznik« sluga fašističke Njemačke.

4. Posljednja je studija posvećena velikom mađarskom političaru Mihály Károlyiju, koji dva puta odlazi u emigraciju: poslije 1919. i poslije 1948.

godine. Studija nosi naslov: »Vjera, iluzija i politika« (str. 525—542). Károlyi, veleposjednik, iz aristokratske obitelji, postao je 1918. god. »crveni grof«, koji tada ne uspijeva podijeliti veleposjede ali 1945, nakon oslobođenja, daje ovakvu izjavu: »Slobodna, nezavisna Mađarska mora podijeliti zemlju seljacima, a kruh radnicima, da se svima osigura život.«

Ránki s riječima Károlyija završava i svoje izlaganje ostavljajući dojam da je to i »ars poetica« historičara: »Vjerujem da će se iz borbe ideja i borbe raznih društvenih snaga roditi nova sinteza — ako ostane vremena« (str. 542).

Ránki György nam je poznat po svojim brojnim monografijama — naročito iz oblasti ekonomske historije — ne samo Mađarske već i Istočne — Srednje Evrope te po razrađivanju problematike »periferije i jezgra« u koju uključuje i ostale zemlje Evrope. Njegova suvremena strukturalna metodologija koju primjenjuje i u ovim studijama, je misao vodilja novog pristupa u znanstvenom istraživanju. Druga misao (i pitanje) koja prožima Ránkijeve studije je: u čemu može historijska nauka danas pomoći uzajamnom upoznavanju čovjeka, naroda i društava, i postati organski dio tog procesa, kad su polja — prostori djelatnosti preširoka za povijesna zbivanja, za čovjeka, i u njima se ne može izbjeći niz nužnosti koje djeluju u tokovima.

Klara Filipović

POVALJSKA LISTINA I POVALJSKI PRAG

»Brač u ranom srednjem vijeku«, Povlja 1984.

Izložba fotografija »Brač u ranom srednjem vijeku: u Palači JAZU u Zagrebu i na o. Braču, postavljena u povodu 800-godišnjice Povaljske listine i Povaljskog praga (1184—1984), bila je povodom da Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu i Brački muzej zajednički 1984. god. objave manji zbornik s tri rada te više fotografija i crteža (urednik je Davor Domanić, a fotografije su djelo Živka Bačića). Ta knjiga, od svega 69 tiskanih stranica, sa summaryjima na engleskom jeziku i fotografijama ima naročito značenje, jer donosi zadnje rezultate istraživanja naših znanstvenika i stručnjaka o vrlo važnim pravno-povijesnim i kulturnim spomencima.

Povijest Brača u sklopu Neretvanske kneževine ranog srednjeg vijeka Nade Klaić (str. 5—20) — po već ustaljenu običaju te zagrebačke povjesničarke — karakterizira prevaga polemičkih tonova koji, bojimo se, neće utjecati na otvaranje konstruktivne rasprave, jer autorica — svojom poznatom metodom — tako pretjerano decidirano zastupa svoja stara stajališta i u ovoj radnji da ostavlja vrlo malo slobodnog prostora za principijelnu diskusiju. O čemu, zapravo, autorica govori? N. Klaić izričito tvrdi da su slavenski došljaci tako čvrsto zaposjeli Brač i njegovo okolno kopneno i otočko zaleđe da starosjediocima nisu omogućili zadržavanje »starijih pćinskih organizacija. Tako su od pada Salone stvarani zaista čvrsti temelji *Neretvanske kneževine* (sve potcrtala N. Klaić), posve svježe jadranske *Sklavinije*

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 18

ZAGREB

1985.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 18

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor i tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ Damir, student, Filozofski fakultet Zagreb
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet Zagreb
BUŽIĆ-BOŽANČIĆ dr Danica, Poljana kralja Tomislava 3, Split
ĐURIĆ Vesna, student, Filozofski fakultet Zagreb
FILIPOVIĆ Klara, Šestinski vijenac 22, Zagreb
GOLDSTEIN mr Ivo, Filozofski fakultet Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
KARDUM mr Livia, Fakultet političkih nauka Zagreb
KLOPČIĆ Franc, Linhartova 62, Ljubljana
KUDELJIĆ Zlatko, Turinina 4, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb
NIKOLANCI Mladen, B. Ivanovića 10, Split
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
PEKIĆ mr Milenko, Naučna biblioteka, Zadar
PERIČIĆ dr Šime, Zavod JAZU, Obala oktobarske revolucije 8, Zadar
PRELENDER Ivica, Iza Roka 1, Dubrovnik
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
STRČIĆ Petar, Arhiv Hrvatske, Zagreb
STUBLIĆ Zlatko, Vlašička 12, Zagreb
ŠANTEK Darko, Trnac 29, Zagreb
ŠVAB mr Mladen, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb
TARADŽIĆ Branka, student, Filozofski fakultet Zagreb
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1 Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb